

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Partners in psychiatrie

Partners in psychiatrie

Congres van kenniscentrum voor relatieproblematiek De Keerkring
[Beilen, 31 oktober-1 november 2013]

Ria de Jong

Twee jaar geleden vierde De Keerkring, kenniscentrum voor relatieproblematiek, zijn twintigjarig bestaan met een sprankelend congres met de hoopvolle naam 'De stam en de loten'. Inmiddels is de werkelijkheid voor De Keerkring veranderd en is de klinische behandeling van echtparen opgegaan in de gezinstherapie van GGZ Drenthe. Partnerrelatietherapie hoort niet meer thuis in de ggz, dat is het beleid geworden vanuit de politiek. Met dit congres wil De Keerkring een ander geluid laten horen: partnerrelatietherapie is voor de psychiatrie onmisbaar. Hiervan getuigen niet alleen de sprekers, maar ook de film 'Wired to connect', gemaakt door Studio Frontaal, over drie echtparen die deelnamen aan het behandelprogramma van De Keerkring. De film laat ons vanuit het perspectief van patiënt en partner ervaren hoe de wisselwerking kan zijn tussen psychopathologie en partnerrelatie. De film maakt duidelijk hoe belangrijk het is om in de behandeling samen op te trekken in de weg naar herstel. Deze boodschap is de rode draad in het congres en wordt vanuit verschillende perspectieven voor het voetlicht gebracht: patiënt, partner, familie, hulpverlener, organisatie, zorgverzekering, politiek en onderzoek. Sleutelwoorden zijn 'wisselwerking', 'rollen', 'schakelen' en 'integreren'.

Deze sleutelwoorden horen we ook terug bij de presentatie van Saskia van Deursen, kinder- en jeugdpsychiater, werkzaam in het Lorentzhuys te Haarlem. Zij neemt ons mee in haar droom om het wetenschappelijke, het relationele en het persoonlijke te integreren in het werk van alledag. Van Deursen zoekt een uitweg in de controverse tussen het eeu-

wenoude ziektemodel (monoloog, evidence-based, 'wij weten', lineair, deskundigheid) en de persoons- en relatiegerichte zorg (dialoog, relatie, niet-weten, circulair, verhalen) en vindt die in het schakelen tussen monoloog en dialoog, afhankelijk van de situatie en van wat er nodig is. De rol van de hulpverlener bestaat eruit om zichzelf te blijven en tegelijk aan te sluiten bij de ander. Dit klinkt misschien wat abstract, maar het werd heel duidelijk toen zij dit illustreerde met een filmfragment waarin een jongen zijn hart lucht bij de therapeut over de dood van zijn broer. De therapeut schakelt in vijf minuten tijd van diverse rollen (journalist, detective, opvoeder, vriend) zonder daarbij zijn eigenheid en de verbinding te verliezen. Het verhaal van Van Deursen is heel inspirerend en vraagt veel vakmanschap en werkervaring van de hulpverlener. Knap hoe zij dit onder woorden brengt in haar presentatie. Binnenkort zal hierover een artikel gepubliceerd worden.

Mark Whisman, hoogleraar psychologie aan de universiteit van Colorado, heeft jarenlang onderzoek gedaan naar de wisselwerking tussen psychopathologie (met name depressies) en intieme relaties. Hij heeft aangetoond dat psychopathologie een negatief effect heeft op de kwaliteit van de relatie en andersom dat een moeizame relatie effect heeft op het ontstaan van psychopathologie. Uit onderzoek blijkt tevens dat een goede relatie beschermend werkt en een slechte relatie een groter risico geeft op terugval. Wanneer naast de (individuele) behandeling ook gewerkt wordt aan het verbeteren van de partnerrelatie, heeft dit een versterkend effect op de individuele behandeling. Deze onderzoeksresultaten lijken een open deur, maar zijn bijzonder relevant gezien de huidige ontwikkelingen in de positie van systeemtherapie in de ggz.

In zijn workshop van het middagprogramma gaat Whisman verder in op de negatieve cirkel tussen depressie en relatieproble-

men. Mensen met een depressie kunnen minder genieten en doen zo ook steeds minder leuke dingen samen. Dit verslechtert de stemming, hetgeen weer een negatieve invloed heeft op de relatie. Om uit deze negatieve cirkel te komen, maakt hij gebruik van cognitieve gedragstherapie voor paren. Deze insteek is gericht op gedragsverandering en heeft als doel om de kwaliteit van de relatie te verbeteren en de negatieve cirkel te doorbreken. Er worden nieuwe vaardigheden aangeleerd. Hij maakt bijvoorbeeld gebruik van een woordenlijst met verschillende emoties, waaruit partners kunnen kiezen. Ik moest aan een relatietherapie met een jong Turks stel denken. De man verzuchtte tijdens het gesprek, toen het over emoties ging: 'Mevrouw de Jong, ik heb er niet eens woorden voor!' Zo'n emotioneel lijst had hem kunnen helpen om woorden te vinden voor wat bij hem nog geen taal had.

Valeria Ugazio, hoogleraar klinische psychologie aan de universiteit van Bergamo en directeur van het Europees instituut voor systeem- en relatietherapie in Milaan, heeft in haar gezinstherapieën gemerkt dat gezinsleden vechten om de erkenning van hun kwaliteiten. Hierdoor worden verschillen binnen het gezin gepolariseerd. Voorbeelden hiervan zijn 'de slimmen' tegenover 'de dommen', 'de winnaars' tegenover 'de verliezers' en 'de goeden' tegenover 'de slechten'. Zij ontdekte dat er een verband is tussen deze specifieke polariteiten en de aanwezigheid van psychopathologie (Ugazio, 2013). Het voorbeeld dat het meest tot mijn verbeelding spreekt, was de polariteit 'winnen en verliezen', die veel voorkomt in gezinnen waarin er bij een van de gezinsleden sprake is van een eetstoornis. Dit herken ik in mijn werk met gezinnen, waar het eetprobleem deze machtsstrijd op scherp kan zetten en omgekeerd, waar deze polariteit de eetstoornis kan versterken en in stand houden.

Aan het eind van deze eerste dag neemt Albert Neeleman, psychotherapeut en mana-

ger behandelinhoudelijke zaken van De Keerkring, met een gloeiend betoog afscheid van De Keerkring. Zijn presentatie heeft de veelzeggende titel 'Verschalkt door de papieren tijger'. Hij laat zien hoe de systeem(psycho)therapie zich laat corrumperen en ontmannen door bureaucratie en financiële controle. Volgens hem leidt samenwerking in de zorg vooral tot hogere kosten en werkt het fraude in de hand. Hij vraagt zich hardop af waarom er zo weinig verzet is. Zijn betoog bij dit afscheid van de ggz is op te vatten als zijn daad van verzet en is mij uit het hart gegrepen.

Op de tweede dag kiest Birgit Bongaerts, psycholoog en systeemtherapeut in het psychiatrisch centrum St.-Amedeus te Mortsel en trainer aan de Antwerpse Interactie-Academie, op het continuüm tussen monoloog en dialoog duidelijk de positie van dialoog. Volgens Bongaerts ontstaan psychiatrische problemen tussen mensen en moet je ze dan ook daar aanpakken. Meerstemmigheid is haar sleutelwoord, gebaseerd op de opendialoogbenadering van Jaakko Seikkula. De stemmen die Bongaerts in haar behandelkamer laat spreken, kunnen komen uit de kring van familie maar ook vanuit de maatschappelijke context waar iemand vandaan komt. Het vraagt een open, nieuwsgierige houding, waarbij de eigen vooronderstellingen van de hulpverlener vragenderwijs een plek krijgen. De symptomatologie wordt geëxternaliseerd om mensen niet met de stoornis te laten samenvallen. Bongaerts maakt hierbij gebruik van creatieve technieken, die zij later in de workshop samen met haar collega Mieke Faes (psycholoog, systeemtherapeut en opleider van de Interactie-Academie) verder uitwerkt. Om de betekenis van een diagnose beter onder woorden te kunnen brengen, krijgen wij de opdracht om uit een grote hoeveelheid speeltjes iets te kiezen wat symbool staat voor een psychiatrische stoor-

Partners in psychiatrie

nis. Daarmee komen direct verschillende perspectieven op tafel en dat geeft ruimte en meer luchtigheid aan de zwaarte van het probleem.

Thomas Fondelli, psycholoog, systeemtherapeut en ook verbonden aan de Interactie-Academie, sluit met zijn lezing over de sociale representatietheorie naadloos bij deze boodschap aan. Hij zegt het mooi: 'Daar waar mensen het gevoel hebben nog weinig vat op elkaar te hebben, sluipen diagnoses en pathologieën als dieven in de nacht de verhalen van mensen binnen.'

Flip Jan van Oenen, arts en systeemtherapeut, werkzaam bij Arkin te Amsterdam en het Centrum voor Relationale Therapie, vat het verschil tussen psychiatrische en systeemtherapeutische benadering als volgt samen: 'Systeemtherapeuten doen het zonder stoornis en psychiaters doen het zonder systeem.' Hij laat zien hoe beide kanten schadelijke gevolgen kunnen hebben wanneer zij in de behandeling niet hand in hand gaan. Hij benadrukt de noodzaak tot toenaadering en afstemming, wat alleen kan als beide elkaar respecteren en verstaan. Hij introduceert een model waarin de psychiatrische en systemische invalshoek samen ingezet worden, 'De drie watjes'. Deze omvatten de visie van patiënt en systeem en de invalshoek van de psychiatrische diagnostiek (Van Oenen, Cornelis & Bernardt, 2012) op drie vragen: Wat is er aan de hand? Wat is er al geprobeerd? Wat moet er nu gebeuren? Zo vormen zij de basis voor een werkbare behandelcontext en een gedragen behandelplan. Welke rol je als behandelaar kiest (expert of consultant) hangt af van de probleemdefinitie en verwachtingen van de hulpvraag. Consultant als het kan, expert als het moet. Zijn boodschap is verbluffend simpel, maar deze flexibele werkopvatting vraagt een gedegen kennis van zaken, mentaliserend vermogen alsmede een grote zelfkennis.

De focus was deze dagen vooral gericht op het effect van psychopathologie op de partnerrelatie. Het is belangrijk om daarbij niet de kinderen te vergeten. Aandacht voor het effect van psychopathologie op ouderschap en kinderen is naar mijn idee binnen elke behandeling een bittere noodzaak. Deze invalshoek bleef mijn inziens onderbelicht.

Tijdens de twee congresdagen kreeg ik de indruk dat De Keerkring nog eens alles uit de kast wilde halen om zijn boodschap – dat psychiatrie en partnerrelatietherapie niet zonder elkaar kunnen – naar voren te brengen. Dat leverde een te vol centraal programma op, waarin informatie verloren ging door de veelheid letters op de sheets. Dat vond ik jammer.

Maar de boodschap is wel goed overgekomen. Zeker de afscheidsrede van Albert Neeleman maakte grote indruk. Het heeft mij geïnspireerd in het verder nadenken over de huidige situatie van de ggz, hoe de mallemonen van de politiek en verzekeraars de bureaucratie aanjaagt en ons steeds verder afdrijft van de kern van ons werk. Neelemans' centrale vraag 'Hoe komt het dat er zo weinig verzet is in de ggz?' ijlt in de weken na het congres nog na in mijn hoofd. Het is aan te raden om zijn lezing via de sociale media te bekijken. Misschien kan dit bijdragen aan een steviger verzet vanuit de ggz.

Ria de Jong, maatschappelijk werker en systeemtherapeut, is werkzaam als gezinstherapeut in behandelprogramma eetstoornissen en jong-volwassenen bij GGZ Centraal, locatie de Rembrandthof. E-mail: r.dejong@ggzcentraal.nl.

Literatuur

- Oenen, F.J. van, Cornelis, J. & Bernardt, C. (2012). Consensusgericht systemisch interviewen en interveniëren. *Systeemtherapie*, 24(2), 63–81.
- Ugazio, V. (2013). *Semantic polarities and psychopathologies in the family*. New York: Routledge.